

08 sprank* 04.2019

INTERVIEW DIRECTEUR START FOUNDATION

De radicale idealen van Jos Verhoeven (en hét medicijn tegen moedeloosheid)

Zonder radicale ingrepen gaat het nooit lukken om alle mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk te helpen. Jos Verhoeven, directeur van Start Foundation, pleit voor een onconventionele manier van denken. Van inkomenszekerheid naar participatiezekerheid.

■ TEKST DORINE VAN KESTEREN BEELD MERLIJN DOOMERNIK

Hij is wars van gepyschologiseer, moet niks hebben van clichés als 'man van het volk' en praat ook niet graag over zichzelf, maar Jos Verhoeven weet uit eigen ervaring hoe het is om er niet helemaal bij te horen. Hij groeide op in een 'minder bevoorrechte omgeving' en heeft tot op de dag van vandaag meer affiniteit met gewone mensen dan met 'stropdassen'. Al meer dan twintig jaar staat hij aan het roer bij Start Foundation in Eindhoven, de onafhankelijk maatschappelijk investeerder die zijn kapitaal vergaarde na de verkoop van Start Uitzendbureau aan een commerciële partij. Start Uitzendbureau zette zich in voor mensen aan de basis van de arbeidsmarkt – een missie die Verhoevens organisatie overnam.

Start Foundation heeft een uitgewerkt plan voor een 'radicale ommezwaaai' op de Nederlandse arbeidsmarkt. Ons systeem heeft fundamentele weeffouten, aldus Verhoeven. "Ruwweg anderhalf miljoen Nederlanders hebben een bijstands-, WW- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dit kost de overheid jaarlijks zo'n 25 miljard euro. Decennia arbeidsmarkt- en sociale zekerheidsbeleid, al onze wetten, regels en instituten, kunnen niet verhinderen dat deze mensen langs de kant staan, eerder uitgesloten dan ingesloten worden. Dat moet anders en dat kán anders. Het is onze overtuiging dat er voor iedereen ruimte is om mee te doen op de arbeidsmarkt en van waarde te zijn."

Analyseer het probleem eens. "Eén: de vraagkant van de arbeid. De kern van het Nederlandse bedrijfsleven is gebouwd op prestatie en productiviteit, want dat is de enige manier om de mondiale concurrentie aan te kunnen. Daarnaast is arbeid duur en gebonden aan ongelooflijk veel regels. Het gevolg is dat bedrijven zoveel mogelijk risico's proberen uit te sluiten en dat de mensen 'met een vlekje' achteraan in de rij staan. Overigens heb ik daar geen waardeoordeel over, omdat ik de huiver van werkgevers begrijp. Je zult maar twee jaar ziekte moeten doorbetalen, je zult maar te maken hebben met slecht presterende medewerkers die je bijna niet kunt ontslaan.

Twee: de aanbodkant. Vanaf de jaren zestig hebben we gebouwd aan een verzorgingsstaat waarin we inkomenszekerheid garanderen. We zetten mensen passief thuis met een zakje geld en vervolgens gaan we aan hen lopen trekken, terwijl zij misschien helemaal niet de prestatie kunnen leveren die werkgevers verwachten. Dus levert de overheid er allerlei noodverbandjes bij: loonkostensubsidie, loondispensatie, premiekortingen, bonussen en quota. Maar de vraag is hoe zinvol het is om mensen wanhopig door de voordeur van het reguliere bedrijfsleven te drukken, als de ontvanger achter die deur daar niet zo op zit te wachten." »

Het bedrijfsleven ligt toch op koers met de banenafpraak? Diepe zucht: “Allemaal symboolpolitiek. Ze zullen zich best inspannen, maar ik ken tientallen voorbeelden van bedrijven die zich enkel richten op kandidaten uit het doelgroepregister. Mensen met een handicap of achterstand die daar niet in staan, komen er niet in. Op deze manier bereik je dus niet de brede basis van de arbeidsmarkt. Bovendien tellen detacheringen uit de sociale werkvoorziening ook mee, en ja, dan schiet het natuurlijk aardig op met die streefgetallen. Daar is niets mis mee, ik gun die mensen hun baan, maar laten we alsjeblieft niet doen of we hiermee dichterbij de oplossing van het probleem komen.”

Ook de uitstroom uit WW en bijstand is goed op gang, melden UWV en CBS. “Dat klopt, maar dat komt door de gunstige economische omstandigheden – niet door doordacht overheidsbeleid. Inmiddels verschijnen alweer de eerste berichten dat de groei van de Nederlandse economie gaat inzakken, onder andere als gevolg van de stagnerende groei van de wereldeconomie, de politieke spanningen rond Brexit en de handelsoorlog. Dan zal die uitstroom dus ook weer afnemen.”

Hoe moet het wel? “Als het niet lukt op de reguliere arbeidsmarkt, dan moeten we een parallelle arbeidsmarkt creëren voor kwetsbare werkzoekenden. Zij gaan hier aan de slag via bijvoorbeeld detachingsbedrijven met de status van sociale onderneming. De overheid en (sociale) ondernemingen organiseren werk voor hen waarvoor geen markt is, maar dat wel maatschappelijke waarde heeft. Denk bijvoorbeeld aan het graven van moderne waterputten in achtertuinen om de regenwaterafvoer in woonwijken te verbeteren – nuttiger dan de tuintegeltax die veel gemeenten nu heffen – of het halen en brengen van elektrische auto’s naar laadpalen, zodat deze veel efficiënter kunnen worden gebruikt. In de parallelle arbeidsmarkt zijn permanent aangepaste werkplekken voor mensen die blijvend zijn aangewezen op ondersteuning en transitieplekken voor mensen die het op termijn weer zelf kunnen. Voor sommigen is het dus een beginpunt, voor anderen een eindpunt.”

U zegt ook: een miljoen Nederlanders buiten we op een merkwaardige manier uit in allerlei flexconstructies. “Deze groep is nagenoeg geheel afhankelijk van laagbetaalde flexbaantjes en staat na gemiddeld 23 maanden weer op straat. Mijn ideaal is om een maatschappelijke onderneming op te richten die al deze flexwerkers, plus alle mensen met een bijstands-, WW- of arbeidsongeschiktheidsuitkering, in dienst neemt. Met een fatsoenlijk loon, fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden en voldoende zekerheid. Vanuit deze onderneming worden de mensen naar vermogen ingezet bij bedrijven of de overheid, die daarvoor uiteraard een vergoeding betalen.

Jos Verhoeven (1961) werkte na zijn hbo-opleiding Inrichtingswerk onder meer bij een kindertehuis, een opvangcentrum voor jongeren en een adviesbureau voor arbeidsmarkt-vraagstukken. Naast zijn werk studeerde hij sociale pedagogiek en volgde postdoctorale opleidingen Arbeidsmarkt-vraagstukken en Management in de sociale economie. Sinds 1998 is hij directeur van Start Foundation. Verhoeven is diverse malen gelauwerd als invloedrijkste bestuurder in de Nederlandse filantropie.

De onderneming is een stichting die wordt beheerd door in ieder geval de overheid en werkgevers- en werknemersorganisaties. Uitkerings-, looncompensatie- en re-integratiebudgetten brengen we in als startkapitaal. Zo creëren we voor mensen die wel willen meedoen, maar lastiger toegang hebben, een vehikel dat hen duurzaam naar de arbeidsmarkt brengt. Van inkomenszekerheid naar participatiezekerheid. En tegelijkertijd verlossen we het bedrijfsleven van bureaucratie en wetgeving.”

Over uitbuiting gesproken, even een zijpaadje. Start Foundation investeerde in My Red Light, het niet onomstreden ‘gemeentebordeel’ in Amsterdam. Leg eens uit. “Het was een idealistisch plan van oud-burgemeester Van der Laan om een ‘net’ bordeel op te zetten. Omdat wij ons geld liever investeren in maatschappelijke verandering dan dat we het op de bank laten staan, hebben we geholpen bij de aankoop van de panden. Vervolgens was My Red Light geen onverdeelde succes: tegenvallende inkomsten, vermoedens van mensenhandel, dwangsommen van de gemeente. Dit had allerlei oorzaken, maar daar wordt nu hard aan gewerkt. Wij hebben ons voor vijf jaar aan dit project verbonden. Tegen die tijd zullen we kijken of

we erin blijven. Je doet het samen, in dit geval met de gemeente en andere investeerders, dus dan trek je niet bij de eerste tegenvallers de stekker eruit.”

In 2016 sprak uw kompaan, hoogleraar Ton Wilthagen, in Sprank ook over de parallele arbeidsmarkt. Wat hebben jullie sindsdien bereikt?

"Wezenlijke veranderingen op dit terrein komen in de regel moeizaam tot stand. Dat komt door de complexiteit van de sociale zekerheid en de angst voor het onbekende: we weten wat we nu hebben. Een goed voorbeeld is Uden, de eerste gemeente die concreet aan de slag gaat met de parallele arbeidsmarkt. Het idee is dat alle bijstandsgerechtigden in dienst komen van de Ujese Coöperatie en in ruil voor werk, vrijwilligerswerk of mantelzorg een minimuminkomen krijgen dat 10 procent hoger is dan de bijstandsuitkering. Maar dan gaan juristen en controllers zich ermee bemoeien – terecht hoor, daar niet van – en wordt het ineens allemaal een stuk ingewikkelder. Voor je het weet, ben je een jaar verder. Wil je radicaal ingrijpen, dan kom je onherroepelijk obstakels tegen.

Als ik onze plannen niet haalbaar en realistisch vond, zou ik me er niet voor inzetten. Om een versnelling in gang te zetten, gaan we ons nu, naast onze inspanningen om de theorie te verspreiden en het publieke debat te beïnvloeden, vooral richten op de praktijk. In Amsterdam hebben zorgpartijen een proefproject gedraaid om mensen met een licht verstandelijke beperking op te leiden tot woonzorgmedewerkers die kunnen worden ingezet bij eenzame ouderen. In een pilot bij een woningcorporatie in Utrecht zijn werkloze huurders actief als energiebesuiningsadviseurs van andere huurders. Van beide proeven zijn de eerste resultaten veelbelovend, dus wij gaan nu helpen met het opschalen. Het uiteindelijke doel? In 2025 willen we 150.000 mensen die aan de kant staan, hebben bereikt. Door daadwerkelijk arbeidsplaatsen te realiseren of een betere match tussen werkzoekenden en werkgevers tot stand te brengen."

Wat verwacht u van gemeenten? "Flexibiliteit, het lef om uitkeringskapitaal te zien als maatschappelijk investeringskapitaal en de bereidheid om knellende regelgeving opzij te schuiven. Denk bijvoorbeeld aan het maximumbedrag van 200 euro netto dat bijstandsgerechtigden maandelijks mogen bijverdienen. In het werkgelegenheidsbeleid zitten de meeste gemeenten zwaar in de regierol, terwijl ze zich beter dienstbaar zouden kunnen opstellen aan de maatschappelijke initiatieven die er zijn. Iets anders is dat zeker grotere gemeenten hun bestand niet goed kennen. Bij onze projecten met social impact bonds – een financieringsvorm waarbij private partijen investeren in de oplossing van een maatschappelijk probleem, bijvoorbeeld in Rotterdam en Utrecht om werkloze jongeren aan het werk te helpen – merken we dat dit vaak het geval is. Het haperde bij de instroom van kandidaten, terwijl die toch in groten getale aanwezig waren."

Is er niet een groep uitkeringsgerechtigden die we maar beter gewoon met rust kunnen laten? "Die opvatting hoor ik vaker, maar ik vind dit een flagrante ontkenning van wat het met mensen doet als je niet mee mag doen. Misschien is er een heel klein groepje dat echt niet wil of kan, maar ik ben ervan overtuigd dat het overgrote deel van de één miljoen uitkeringsgerechtigden en de mensen die zonder uitkering werkloos zijn, deel wil uitmaken van de arbeidsmarkt. Want we leven nu eenmaal in een samenleving waarin werk in belangrijke mate bepaalt wie je bent."

Jullie houden je sinds kort ook bezig met open hiring. "Zoals ik net al zei, vissen mensen met weinig scholing, een arbeidshandicap, een niet-westerse achtergrond of een crimineel verleden momenteel structureel achter het net. Bij open hiring worden er geen sollicitatiegesprekken gehouden en hoeven mensen geen cv of referenties aan te leveren. Ze schrijven zich gewoon in op een lijst en worden om beurten opgeroepen om te komen werken. Stap twee is dat de werkgever ook zijn best doet om deze mensen aan het werk te houden. Dat kan door de noodzakelijke hulp te organiseren bij eventuele verslavingen, schulden of andere privéproblemen.

De Amerikaanse bakker Greyston is wereldwijd bekend geworden met dit concept; in 2020 openen zij met financiële steun van Start Foundation een vestiging in Nederland. Voor die tijd draaien wij een proef met een aantal werkgevers in het land (zie 'Op het oog' op pagina 14, red.). Ik hoop dat we dan alle kinderziektes opsporen en het model kunnen vertalen naar de Nederlandse arbeidsmarkt en regelgeving. Want we hebben er bijvoorbeeld niets aan als mensen zich alleen melden omdat ze sollicitatieplicht hebben."

Wordt u nooit moe van de scepsis en de 'laat maar, het gaat toch nooit lukken'-houding die u tegenkomt? "Weet je wat het beste medicijn is tegen moedeloosheid? Een gesprek met mensen uit de doelgroep. Ik ontmoet regelmatig mensen die hemel en aarde bewegen om te kunnen werken, maar bij wie het maar niet lukt. Laatst nog, een oudere man die zich helemaal kleurenblind solliciteerde. Toevallig kende ik een bedrijfje in de regio waar hij woont en hij mocht op gesprek komen. 'Het maakt me nu al niet meer uit of het wat wordt, want ik werd een keer serieus genomen. Iemand wilde met mij praten', zei hij daarna tegen me. Dat is toch niet te geloven? Nou, dat is voor mij meer dan genoeg brandstof om er weer even tegenaan te gaan." 🌟

'Druk mensen niet wanhopig door de voordeur van het reguliere bedrijfsleven'